

A regény leghitelesebb hőse talán épp a Zolival szembeállított értetlen Kari, mert legalább infantilizmusa hihető. Viszont nem tartom valószínűnek, hogy bármely gyermek- vagy ifjú olvasó a legkisebb mértékben is azonosulna Hodik Zolival, és hogy szórakoztatónak vagy követendőnek találná történeteit. Hodik Zoli ugyanis az a stréber-jólvasalt típus, akit pl. egy Tom Sawyer „tönkrever”. S nem hinném, hogy a Mark Twain-regény egyetlen olvasója is a strébereknek s nem a rosszcson, de lázadó Tomnak szurkolna.

A regény nehézkes, körülményes, a „lenyomta a kilincset-kinyitotta az ajtót-kiment”-féle részletezéssel, fölösleges magyarázatokkal terhelt nyelvezetnek sincs köze a gyermeki beszédmódhoz. Szembetűnő sajátossága a fölösleges birtokos szerkezetek alkalmazása (pl. „Zoli apja és anyja leszedte . . .” szerepel ott, ahol egyértelmű, hogy „apa és anya”, a regényhős szülei cselcszenek valamit) és a harmadik személyű alany, illetve a szereplő nevének állandó kitétele és ismétlése, holott erre csak akkor van szükség, ha a szövegkörnyezetből nem derül ki egyértelműen, hogy kiről van szó: a 44. oldalon tizennégszer szerepel a Zoli név, miközben egyetlen konkrét említése elegendő lett volna.

A mai vajdasági magyar (gyermek)irodalom egészére vetítve ki a Hornyik-mű reprezentálta törekvéseket, egyetlen szó juthat eszünkbe: *válság*.

BENCE Erika

A ZENTAI HÍRLAPOK SZÁMBAVÉTELE

Pejin Attila: *A zentai hírlapok történeti bibliográfiája (1875–1962)*. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta, 2004

Az utóbbi néhány évben több olyan kiadvány látott napvilágot, amely vidékünk sajtótörténetét taglalja. A témával foglalkozó összefoglaló művek vagy hasznos résztanulmányok számának növekedése nyilván arról tanúskodik, hogy megnőtt az érdeklődés szellemi örökségünk e fontos része iránt. Hiszen ma már el sem képzelhető érdemlegesebb művelődéstörténeti vagy helyismereti tanulmány korabeli hírlapok és folyóiratok felhasználása nélkül. Az egykori lapok évfolyamai fontos, ugyanakkor gazdag s legtöbbször megbízható forrásai a kutatóknak, tekintettel arra, hogy bő tényanyagot rejtenek magukban egy-egy helység vagy tájegység életéről, annak csaknem minden szegmenméről. Éppen ezért oly jelentős, hogy pontosan el tudjunk igazodni az egykori lapok, folyóiratok között, kezdve attól, hogy hány jelent meg egy-egy adott helységben s milyen jelleggel, egészen addig, hogy hol lehetők fel. Nos, ezért oly fontosak a sajtóbibliográfiák, amelyek egyszerű, áttekinthető módon jó segédletként igazítják el az érdekelteket ebben a témakörben.

Legutóbb a jeles zentai történész, Pejin Attila, a színvonalas helytörténeti munkáiról ismert szerző adott közre egy ilyen értékes eligazító kötetet *A zentai hírlapok történeti bibliográfiája* címmel, amelyben az 1875 és 1962 között megjelent – közel ötven – zentai lap adatait adja közre, a *Zentai Figyelőtől* az *Éjjéli Újságig*.

Mint munkájának bevezetőjében vallja, munkája olyan segédlet, amely „sajtótörténet és bibliográfia is egyben”. Pejin mindenekelőtt arra törekedett, hogy bibliográfiájából egyetlen zentai lap se maradjon ki, noha jobbára a szűkebb értelemben vett hírlapok feldolgozására korlátozódott. A szerző minden egyes címszónál igyekezett minden lényeges adatot, sőt minden lényeges változást is feltüntetni, így a szerkesztő- és nyomdacsereit, a lap megjelenési dinamikáját, nem utolsósorban a lappéldányok lelőhelyeit is. A szakma ismerői jól tudják, hogy milyen fáradtságos és hosszan tartó lehet csupán a lappéldányok lelőhelyeinek felkutatása, amely nemcsak jó tájékozottságot, hanem aprólékos terepi munkát is igényel. Szerzőnk lelkiismeretesen utánajárt a zentai lapoknak, s ennek eredményeként immár pontosan tudjuk, hogy egyes példányokból, évfolyamokból mit őriz a szabadkai Városi Könyvtár, a szegedi Somogyi Könyvtár vagy a budapesti Országos Széchényi Könyvtár hírlap- és folyóirat-állománya.

A hírlap-bibliográfia első részében Pejin röviden áttekinti a zentai sajtó történetét, miközben kitér a zentai hírlapkiadás előzményeire, s vázolja a helyi lapok megjelenésének történelmi, valamint társadalmi-gazdasági hátterét. Számba veszi továbbá a helyi nyomdákat, a kiadókat, a szerkesztőket és az újságírókat is. Ismerteti az első zentai hírlapokat, mindenekelőtt az 1865-ben megjelent Dudás Ödön-féle kéziratot *Zentai Közlönyt*, de az 1875-ben megjelent első nyomtatott lapot is, a *Zentai Figyelőt*, majd a *Zenta és Vidékét*, a *Zentai Híradót*, a *Zentai Ellenőrt* stb. Szól a szaklapokról és folyóiratokról, és korszakonként vázolja a zentai lapkiadás sajátosságait.

Érdekes beleolvasni az induló zentai folyóiratok első számaiba, amelyek, jellegüknél fogva különbözőképpen harangozzák be és népszerűsítik magukat. Így 1899. december 31-én a Szávay Gyula szerkesztette tréfás *Eleven Újság* első számában egy igen hatásos, verses előfizetési felhívást olvashatunk:

*A mi lapunknak versenytársa nincs,
A mi lapunk az irodalmi kincs,
A mi lapunk sok szépet felölel,
S ölelésünkről tán szólni sem kell.
Az egyik cikkünk víg, komoly a másik,
S kifejező mind a megszólalásig,
Panasz nem volt a betűinkre még,*

*Nem rontja vélök senki a szemét,
A világitás lehet bármi fajta,
A vak is el tud igazodni rajta.
Eleven Újság, tessék, tessék,
Előfizetni kötelesség!*

A százoldalas bibliográfia második részében a címszók szerinti feldolgozásnál Pejin közli egy-egy hírlap címét, alcímét, megjelenési gyakoriságát, a szerkesztő, felelős szerkesztő, laptulajdonos és kiadó nevét, a szerkesztőség, a kiadó és a nyomda címét, a mellékleteket, de a lap politikai hovatartozását és lelőhelyét is. A kötetben való eligazodást névmutató és hírlapmutató könnyíti. Amellett a szerző a könyv végén feltünteti a felhasznált forrásmunkákat, és részletes sajtóbibliográfiát is közöl.

A zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ kiadásában megjelent munkát jól összeválogatott, egész oldalas illusztrációk teszik színeesebbé.

NÉMETH Ferenc

SZÍNHÁZ

SPIRÓ GYÖRGY: CSIRKEFEJ

„A *Csirkefej* beleillett abba a közhangulatba, hogy a létező szocializmust nem lehet elviselni. Ezt mindenki tudta, igaz is volt, csak ki kellett mondani” – nyilatkozta a dráma szerzője az ezredforduló előtt, visszautalva a mintegy két évtizeddel előbb nagy figyelmet keltett mű körül kialakult érdeklődés egyik okára, a politikaira, amit csak fokozott az a tény, hogy az 1986-ban, a pesti Katona József Színházban bemutatásra került dráma főszerepét Spiró Gobbi Hildának írta, akárcsak annak kiszivároztatása, hogy a szövegben megszámlálhatatlan mennyiségben fordul elő az irodalomban nem éppen honos töltelékszó, a *bazmeg*. Az előadás az érdeklődésnek megfelelően méltán nagy sikert aratott, és Gobbi meg színésztársainak (Varga Zoltán, Bodnár Erika, Vajda László, Csomós Mari, Újlaki Dénes, Eperjes Károly s a többiek) művészi teljesítménye szép sorozatot biztosított a produkciónak, amely másfél év alatt megért félszáz előadást követően Gobbi Hilda halálával szakadt meg, de nem ért véget, mert a színház átosztotta a Vénasszony szerepét Törőcsik Marira, és a Zsámbéki Gábor rendezte produkció még jó ideig műsoron maradt.

Időközben több magyarországi és határon túli, sőt külföldi színház is műsorára tűzte a *Csirkefejet*, részben mert ezzel mintegy jutalomjátékot biztosított a társulat erre érdemes, egyik vezető színésznőjének (de a többi szerep

is kiváló alkalom a színészi ügyesség igazolására!), részben pedig mert a „létező szocializmus” levitőzésekkel nem szűntek meg azok az emberi, egzisztenciális, szociális körülmények, amelyek a Spiró-darab szereplőinek életét meghatározzák. A szatmáriak például az előcsarnokban a város lepusztult épületeiről, lépcsőházairól, udvarairól készült fotókiállítással utaltak a mű világának helyi időszerűségére.

Kétségtelen, a nyomor kulisszái itt, mármint egész Közép-Európában, továbbra is körülvesznek bennünket, hitelesen utalnak a percmre szorult, kevésbé ésszerűen, inkább ösztönszerűen cselekvők emberhez nem méltó életére, mind egzisztenciális, mind pedig – „bazmeg” – szellemi értelemben. Ezt a világot mutatja be a *Csirkefej* tizenhat képben. Az író nemcsak naturalista helyzet- és alakfotókat kíván bemutatni, hanem jelzi a siralmas közegeből való kiszakadás igényét is. A Vénasszony, miután valamelyest felocsúdott macskája halála miatti bánatából – a macskát a javítóintézetből hazalátogató Srác és haverja akasztották fel az udvarban levő porolóra pusztá csínytevésből, szórakozásból –, keresi az okokat, amiért az isten megbüntette, s úgy véli, hogy rászolgált a büntetésre, mert soha senkit sem szeretett (a macskáját kivéve), mert Istennek nem tetsző cselekedetei voltak. Ezért elhatározza, hogy vezetelni fog, igyekszik jó cselekedetekkel kiengesztelni a mennybéli hatalmat. Csakhogy erre az áldozatra senki sem tart igényt, hiába kínálja fel az óraadásba menekült Tanárnak, a ledér, alkoholista Nőnek, hogy ingyen takarit náluk, kínálja fel megtakarított pénzét a Srácnak. Nemcsak hogy nem kell, hanem a Srác és az Apa kideríti róla, hogy minden nyomorúságuknak ő az oka. A Srácot intézetbe vitette, s ezzel elszakította részeges apjától, akihez azonban a fiú ragaszkodott, az Apát pedig megfosztotta a gyámságért járó havi juttatástól. Megbocsátás helyett bűnhődés a Vénasszony sorsa. A Srác baltával agyoncsapja.

Hogy Szabadkán színre került a *Csirkefej*, annak nyilván elsődleges magyarázatát abban kell látni, hogy van megfelelő formátumos színésznöje a társulatnak, Karna Margit, aki a közelmúltban a *Nem fáj* öregasszonyaként mintegy előjegyeztette magát a Spiró-dráma Vénasszonyára. Emellett természetesen szükség van az előadás hangsúlyait kijelölő rendezői koncepcióra, melyben kibonthatók a drámabeli helyzetek, és megmutatkoznak a szereplők közötti viszonyok, illetve a darab színrevitelét igazoló alkotói olvasatra.

Azzal, hogy az előadás néhány szereplője, a Tanár, a Nő, a Csitri, a Bakfis már az előadás kezdete előtt feltűnik az előcsarnokban, a nézők közé vegyül, jelezni kívánja a rendező, hogy ezek a szereplők akár mi, civilek is lehetnénk, hogy ebben a történetben mi is szerepelhetnénk. Ezt az elképzelést kell alátámasztania a játéktér kiképzésének. A Jadran mozi színpadán nem a szerző elképzelte udvarra nyíló lakásajtókkal övezett külvárosi belső udvart látjuk,

közepén porolóval és virágágyással. Poroló van, virágágyás helyett pedig virágvályú van (ebbe temeti a Vénasszony a macskát), de a szereplők (Tanár, Nő, Apa, Anya) amikor lakásukba mennek, akkor a színpadon levő nézőtér első sorában, a számukra fenntartott székre ülnek, mintegy megerősítve azt, hogy közénk tartoznak. Csak a Vénasszony nem ül közöttünk. Ő, ha nincs jelenése, akkor a színpad mélyében levő padon ül, legtöbbször háttal a játéktérnek. Ez a külön-ülés jelzi talán, hogy ő senkihez sem tartozik, hogy kirekesztett. Mivel a játéktér fölötti hálón a legkülönfélébb, személtelpeket idéző kacsatok láthatók (díszlet, jelmez: Kovács Yvett), a darabbal annyira együtt járó lepusztultság érzése sem hiányzik. Ugyanakkor bármennyire is jól van kitalálva a színészek/nézők felcserélhetősége a szemét alatt, ez csak a koncepcióhoz szükséges keret, nem koncepciót adó rendezői olvasat is. Ilyesmit, talán önhibámból, nem tudtam felfedezni. Látható viszont, hogy Telehay Péter, a magyarországi vendégrendező elsősorban a szereplők közötti viszonyt igyekezett kidolgozni, ami legjobban az Apa (Kovács Frigyes) és a Srác (Pálfi Ervin), valamint a Vénasszony és a Tanár (Péter Ferenc), illetve a Nő (G. Erdélyi Hermina) azon párjelenetében sikerül, amikor az idős nő megértetni szeretné velük, hogy ő megtisztulni akar, vezekelni szeretne a bűnei miatt.

S ezzel már el is jutottam a színészi teljesítmények véleményezéséhez.

Remek Vici Natália alkoholba pácolt kába Anyája. Minden lelassított mozdulatából, fátyolos tekintetéből kiolvasható a teljes szellemi leépültség. Hasonlóan remek a két rendőr szerepében Csernik Árpád és Mess Attila, mert nem akarnak a viccekből ismert ostoba rendőrök lenni, visszafogottak, nem poénkednek, de ettől még süt a Törzs és a Közeg ostobasága. G. Erdélyi Herminát (Nő) természetessége dicséri, talán olykor a szükségesnél észrevétlenebb, de pontosan, kellő mértékben mutatja meg a szerep helyzettől függő arcát, vonásait.

Hárman feltűnően sablonokból dolgoznak. Péter Ferenc a riadt, saját árnyékától is tartó pedagógust apró gesztusokkal jellemzi, inkább karikatúrát ad, mint valós figurát, bár igen következetes, s ezzel már-már hitelessé is teszi a Tanárt. Szőke Attila jól másolja a sorozatfilmek utcai vagányát, minden gesztusa pontos, de túlon túl sablonos. Sziráczy Katalin tanácsi Előadónője viszont csupán halvány karikatúrája a szocialista bürokráciából ismert fontoskodó kis funkcinak.

Teljesen megoldatlan a két diáklány szerepe. Pesitz Mónika (Csitri) csak tévelyeg, mintha nem tartozna a történetbe. Ferenc Ágota f. h. (Bakfis) pedig, bár oka lehet rá, mert felvételije a tét, színfalhasogatóan hisztizik, s közben bemagolt szöveget ont.

Három alakítás, bár jó, mégis felemás.

Karna Margit Vénasszonyként fölöttébb meggyőző a párjelenetekben, amikor perel, küzd vagy éppen átkozódik, amikor macskája elvesztése miatti fájdalma dühbe vált, és a macska tányérját előbb a kezével próbálja összetörni, majd mikor ez nem sikerül, rátapos, végül pedig a baltával esik neki a semmiben és semmiért sem bűnös edénykének, ugyanezt teszi a fagyasztott zacskónyi csirkefejjel. S akkor is, amikor előadja megvilágosulását, amikor szinte megszállottja lesz a vezeklés gondolatának, s kétségbeesett, mert nem talál megértésre. Ellenben nem érzem hitelesnek, amikor önmagában motyog, fennhangon monologizál, ilyenkor érezhetően szerepet mond, játszik, színészkedik, ez kivált a nyitójelenetben okoz gondot. Többször zavaróan mímeli az öregséget, tipeg, reszket, fintorokat vág – teljesen feleslegesen. Ahelyett, hogy megőrizné színészi habitusát, vitális idős nő maradna, szándékolatlan öregasszony akar lenni. Ezért végiggondolva az általam látott Vénasszonyokat, a valóban öreges és fáradt Gobbit, a semmiképpen sem ilyen, hanem fiatalos Töröcsiket, a szoborszerű tartásával a görög tragédiákat idéző Elekes Emmát a szatmárnémeti előadásban, azt reméltem, hogy Karna Margit rátalál saját testi alkatával, vérmérsékletével hitelesített szerepformálásra, s beáll a nagy Vénasszonyok sorába. Nem egészen ez történt.

Hasonlóan felemásnak érzem Pálfi Ervin és Kovács Frigyes szerepformálását is. Mindketten, mint a történet minden szereplője, másnak szeretnének látszani, mint akik valójában. Az Apa hősnek, nagy vagánynak szeretné láttatni magát, a magáról elképzelt ideálképet akarja elfogadtatni, de adós marad a figura háttérével, az alak mélyben meghúzódó, valós énjét felfedő motívumokkal, jóllehet néhány vehemens kitörése ezeket a jellembeli rugókat sejteti. Pálfi – főleg kezdetben – megtanult szöveget darál, nincs belső fedezete annak, amit mond, nem meggyőző. Amikor viszont az apjához fűződő ragaszkodásának ad hangot, érezni, hogy illúziókergetése milyen nagy érzelmi hiányból táplálkozik. Ez érteti meg velünk mind a tetthez vezető elszánás érlelődését, mind pedig a tragikus vétket, a Vénasszony meggyilkolását.

Közel sem hibátlan, a kelleténél némileg hosszabb, s olykor tempótlan, de mindíg nézhető, időnként nagyon jó, zömmel közepes előadás a szabadkai *Csirkefej*.

GEROLD László